

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
**Direcció General
de Participació Ciutadana**

Document:
**Treball de reflexió compartida
sobre la qualitat democràtica
des de l'àmbit cultural**

Barcelona, juny de 2010

Procés coordinat per Indicultura Mundial SL

LA PRODUCCIÓ D'ALTERITAT CULTURAL

Un tret associat sovint a les produccions artístiques té a veure amb la seva suposada capacitat d'aportar “una altra mirada”, “una aproximació original o una visió diferent” sobre la realitat que enriquiria els imaginaris col·lectius que configuren l'esfera pública. Probablement, aquesta relació simbiòtica entre l'aportació de la praxis artística (en totes les seves formes) i l'esfera pública opera com una coartada que certifica la pluralitat d'aquesta esfera i la seva condició d'espai democratitzat.

O potser no.

La nostra pràctica en l'art contemporani i la mediació ens ha demostrat que les formes i els imaginaris articulats des de les produccions culturals contemporànies tenen una capacitat escadussera per traslladar missatges als ciutadans que no han desenvolupat prèviament un interès ni una predisposició voluntariosa o que formen part del propi sector artístic.

A més a més, en general, en el sector artístic professionalitzat i els equipaments artístics hi ha una certa inclinació a, d'una banda, treballar des d'un convenciment institucional d'estar aportant quelcom a la societat. De l'altra, quan es decideix com es reparteixen les despeses, la part que es destina a mediació, educació o processos pedagògics per assegurar l'impacte en els ciutadans és ridículament inferior a la que es destina a construir i consolidar un prestigi de l'equipament que es projecta sobretot en l'esfera de l'art contemporani internacional. Un “mercat d'oportunitats” per on circulen els professionals, els projectes i els objectes que fan incrementar contínuament el seu valor de canvi, però no la seva habilitat per incidir en la societat.

Queda una mica en suspens la idea que les pràctiques culturals artístiques podien suposar un reservori des del qual produir processos i mirades alternatives que d'alguna manera certificarien la qualitat democràtica de l'esfera pública. Aquestes pràctiques culturals no són produccions representatives més que dels punts de vista subjectius d'uns artistes que estan intentant oferir al mercat de l'art (incloent-hi les institucions) un producte adient. I, encara que ens imaginéssim que aquest relat pogués instituir-se com un imaginari representatiu, probablement no transcendiria les fronteres del sector artístic.

Així doncs, plantejem algunes preguntes sobre l'esfera pública i la seva construcció. Qui són els autors i, a efectes pràctics, els propietaris dels imaginaris? Amb quins objectius es produeixen aquests imaginaris? Qui dóna l'accés o el nega a aquesta esfera? Qui la regula? Quins interessos defensen? Responen a la pròpia diversitat dels agents i dels ciutadans?

Al cap i a la fi, si l'esfera pública és un espai comú per ser fruit i (perquè no?), també construït entre tots els ciutadans, com és que només hi poden operar amb una certa rellevància i impacte unes institucions públiques i unes indústries culturals i audiovisuals que bàsicament, o han intentat institucionalitzar aquest espai públic o bé l'han comercialitzat?

Les formes en les quals s'ha administrat aquesta esfera ha limitat el potencial del ciutadà i la seva capacitat per construir-se a si mateix a partir de la pròpia creació d'imaginariis institutents. A més a més, en comptes de presentar de manera transparent les estratègies de regulació d'aquesta esfera, el que s'ha construït és la naturalització dels efectes d'una limitació fent veure que el que succeeix és que els ciutadans són consumidors passius. La consolidació d'Internet com una esfera pública que de moment no està regulada, ha posat en evidència aquesta suposada imatge. Els ciutadans volen i haurien de poder participar en la construcció d'uns imaginariis que han de fer visible la complexa diversitat de les comunitats i els subjectes que conformen la societat. La qualitat democràtica de l'esfera pública ens sembla que hauria de tenir a veure amb les estratègies per assegurar-ne aquest tret.

Algunes posicions en el món de l'art contemporani

En els últims deu anys, s'han anat consolidant certes pràctiques artístiques que tenen en comú un mateix punt de partida: volen recuperar la capacitat de l'art d'incidir en la societat i creuen que això es pot aconseguir amb processos de treball que interaccionin directament amb ella. Per això, totes aquestes pràctiques treballen localitzades en el propi espai públic, en contextos específics o bé interaccionant amb comunitats o xarxes ciutadanes.

Aquests artistes i productors culturals també comparteixen la percepció que l'esfera pública ha perdut qualitat i diversitat i que cal combatre aquesta devaluació posant en marxa processos de treball on el ciutadà col·labori i pugui desenvolupar un rol actiu en la coproducció d'imaginariis que representin millor la seva subjectivitat, la de la seva comunitat o el context.

Aquestes pràctiques entenen que la producció de debat i crítica i la construcció d'una mirada alternativa no hauria de produir-se a partir de les aportacions d'un professional de la imatge, sinó que aquest ha de posar en marxa processos de treball col·laboratiu.

Ara bé, davant la incapacitat de posar en circulació el resultat d'aquests processos en canals que assegurin la visibilitat en l'esfera pública, l'objectiu aleshores és treballar des d'una perspectiva d'escala o context local. Amb una perspectiva en què la idea de retorn social vulgui dir, entre altres coses, que el treball desenvolupat reverteix directament en els subjectes i les comunitats que han participat en el procés de treball, és a dir, en la creació d'imaginariis que ajudin a conformar un univers simbòlic o esfera pública on es troben representades la diversitat de subjectivitats que conformen el seu context.

La proliferació d'aquest tipus de pràctiques, però, també està esdevenint una moda amb tots els perills que això implica. Es parla d'art comunitari, d'art social, d'art públic, de pràctiques de col·laboració o de pedagogies col·lectives, però són moltes les interpretacions sobre el que cada accepció significa, i, a vegades, les formes de desenvolupar els processos posen en evidència interpretacions totalment diferents i, fins i tot, incompatibles.

Precisament davant d'aquesta proliferació polisèmica, a nosaltres el que ens interessaria en aquest article és acotar allò que identifiquem com a pràctica artística de col·laboració. Per descomptat, són moltes les formes en què un individu pot participar en un procés de treball d'un artista, però a nosaltres ens interessa centrar l'atenció en aquella pràctica que modifica la condició del ciutadà, que passa de ser un consumidor de productes culturals a ser un coproductor de representacions sobre la seva subjectivitat o comunitat.

Perquè això passi, cal desenvolupar processos de treball llargs en què es pugui fer un exercici de mediació amb una comunitat o un context concret. D'aquesta manera, es podran acollir i participar de totes les fases del projecte: creació, producció i difusió.

Un altre tret bàsic de la metodologia de treball del projecte està relacionada amb el fet com es concreta la col·laboració. És a dir, amb la relació de poder que hi ha entre el que té els coneixements artístics i el que té els coneixements sobre la realitat en la qual es vol treballar.

La participació en els projectes artístics corre el perill d'esdevenir una mena d'atribut estilístic en l'obra d'un artista, de tal manera que els participants estan sent instrumentalitzats com un recurs més a disposició del procés de treball.

Des de la nostra perspectiva, una participació eficaç és aquella que té la virtut d'afegir més qualitat a la pràctica de col·laboració. És a dir, que fa que sigui més viable i sostenible, que aporta més diversitat de mirades, les quals, al seu torn, afavoriran una representació de la realitat més rica i complexa.

En aquest sentit, el projecte ha d'establir els mecanismes oportuns i les formes més convenients de relació amb el context i entre els participants per tal que les diverses persones implicades aportin les seves capacitats en cada moment, segons el seu desig i amb el màxim de poder de decisió sobre el sentit de la seva participació.

És per això que, com a pràctica de col·laboració, és important assegurar que els diferents agents que hi participen puguin, regularment o en determinades ocasions, decidir o negociar les formes de participar. L'eficàcia de la participació rau en el fet d'estar atents a qui hi participa, com i on ho fa.

La participació és un mitjà de treball que té entre els seus objectius reflectir en el resultat final la diversitat de veus i sensibilitats que l'han feta possible”.

Sobre les polítiques culturals

Sabem per experiència pròpia que l'existència de més o menys oportunitats per desenvolupar processos de treball que tinguin a veure amb aquesta intenció de treballar per crear imaginari i valor simbòlic a partir de processos de col·laboració, està relacionada amb les polítiques culturals que articulen les accions i pràctiques des de la institució. Són elles qui acabaran marcant les línies dels ajuts al sector o les directrius dels equipaments o dels programes públics.

Com i qui està decidint aquestes polítiques? Quins interessos representa? Quin

paper ocupa la cultura i més específicament la producció artística en l'imaginari polític? Com es desenvolupa aquest imaginari a escala estatal, escala autonòmica i escala municipal?

Però insistim, qui participa en l'elaboració de les polítiques culturals? Allà on hi ha un procés de consulta previ a l'elaboració d'un pla estratègic o pla d'usos, s'ha comptat amb el sector? I el sector acostuma a defensar els seus interessos des d'una perspectiva particular: la dels professionals integrats en el mercat-institució. Per tant, és difícil, per molt que fem un exercici de posar-nos en el lloc de l'altre, que anem més enllà en el plantejament de les polítiques culturals que primin enfortir l'estructura de producció cultural i les estratègies per reforçar i augmentar els hàbits de consum cultural, i que, en canvi, inverteixin poc a capacitar la societat en general, i no només els experts i les indústries culturals com a productors d'imaginari.

Si les polítiques culturals volen col·laborar en la construcció d'un univers simbòlic on tots ens sentim integrats i desenvolupar l'excel·lència dels seus creadors i els hàbits culturals dels seus ciutadans, aquestes polítiques potser haurien d'ampliar la perspectiva des de la que es plantegen.

Podrien, per exemple, preveure la possibilitat de ser més transversals: la construcció d'aquesta esfera pública depassa els límits de la especificitat del sector cultural. S'hauria de desenvolupar conjuntament amb les polítiques educatives i també caldria treballar en els equipaments educatius i amb els alumnes la seva capacitat de generar representacions. També s'hauria de fer des de les polítiques juvenils i preocupar-se per articular d'estratègies perquè la seva particular mirada sobre el món enriqueixi els imaginari col·lectius. No com ara, que cada vegada que apareixen representacions sobre els joves, han estat produïdes per adults posant-se en la pell dels joves, també des de les polítiques de sanitat. Cal anar més enllà de les campanyes institucionals i articular relats sobre la complexitat de la relació amb el dolor, la malaltia, la fragilitat que siguin capaços d'acompanyar el ciutadà.

Aquest enfocament obligaria a crear marcs de treball de col·laboració que enriquieren els grups de treball i obligarien a desenvolupar estratègies participatives per articular les polítiques culturals que anessin més enllà de la consulta no vinculant als professionals més reconeguts del sector.

Creiem que les polítiques culturals, entre altres coses, haurien d'assegurar les condicions de producció i supervivència per aquells agents, processos i accions que enriqueixen l'univers simbòlic d'una societat. Haurien d'ajudar a la construcció d'una esfera pública diversa. Creiem que les polítiques culturals haurien d'assegurar que l'esfera pública no sigui l'espai dominat per les relacions de poder, econòmiques i institucionals, sinó per la determinació, per fer entendre que aquest intangible és de tots i de ningú, un espai divers i construït democràticament.

Perquè això sigui possible, també cal promoure i preservar la diversitat dels productors culturals, estar atents a les economies particulars i a les maneres de constituir-se com un ecosistema cultural, de reconèixer i respectar les

capacitats de les diferents perspectives estètiques, conceptuals o formes d'entendre la relació amb la ciutadania, amb el mercat o amb l'Administració.

Les polítiques culturals haurien de mediar davant d'un mercat que a vegades planteja una perspectiva en què només té cabuda la producció de beneficis i la viabilitat econòmica i que deprecia la producció de valor públic. També caldria mediar davant de l'Administració pública quan aquesta vol instrumentalitzar el treball amb agents externs en comptes de crear marcs d'aprenentatge de col·laboració, i recolzar i validar l'aportació d'aquests a l'enriquiment de la diversitat cultural d'un context.

Al nostre entendre, la construcció d'una esfera pública realment plural hauria de ser un dels objectius de les polítiques culturals.

Sinapsis

www.sinapsisprojectes.net

www.trans-artlaboratori.org

7 de maig de 2010